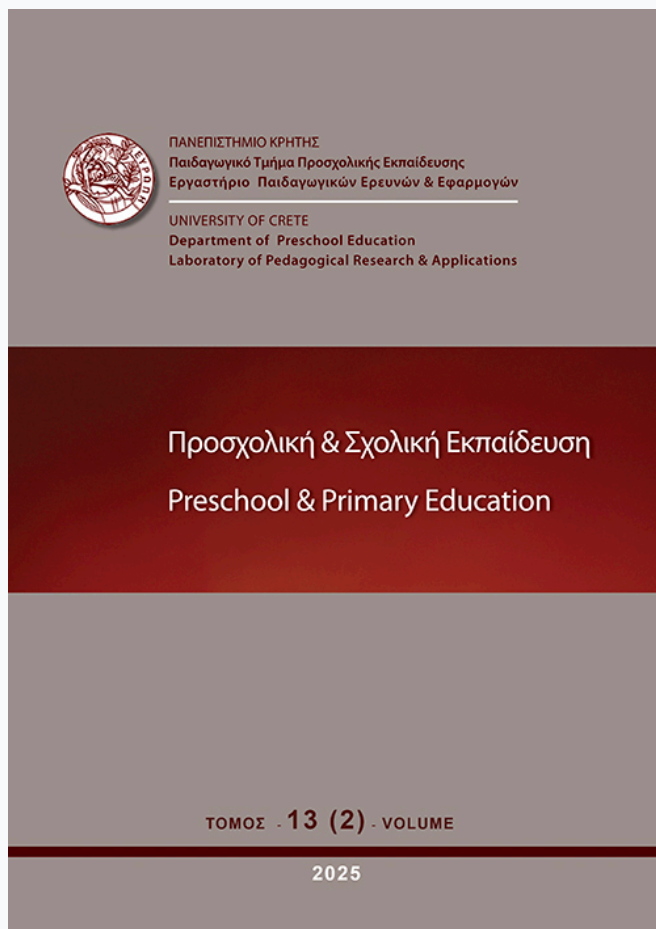

Preschool and Primary Education

Τόμ. 13, Αρ. 2 (2025)

Νοέμβριος 2025

Αντιληπτή γονική αποδοχή/απόρριψη, νοερή απεικόνιση της δράσης και γνωστική ευελιξία σε παιδιά 9-11 ετών

Αικατερίνη Λυσιόβα, Βασιλική Τσούρτου

doi: [10.12681/ppej.40051](https://doi.org/10.12681/ppej.40051)

Copyright © 2025, Βασιλική Τσούρτου, Αικατερίνη Λυσιόβα

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λυσιόβα Α., & Τσούρτου Β. (2025). Αντιληπτή γονική αποδοχή/απόρριψη, νοερή απεικόνιση της δράσης και γνωστική ευελιξία σε παιδιά 9-11 ετών. *Preschool and Primary Education*, 13(2), 160–178. <https://doi.org/10.12681/ppej.40051>

Αντιληπτή γονική αποδοχή/απόρριψη, νοερή απεικόνιση της δράσης και γνωστική ευελιξία σε παιδιά 9-11 ετών

Αικατερίνη Λυσιόβα
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Βασιλική Τσούρτου
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Περίληψη. Ο τρόπος που τα παιδιά αντιλαμβάνονται τη γονική φροντίδα καθώς και η αυτοαντίληψη τους επιδρούν σημαντικά στη γνωστική τους ανάπτυξη και ειδικότερα στην ανάπτυξη των εκτελεστικών λειτουργιών. Ένα υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον βοηθάει τα παιδιά να ρυθμίσουν τα συναισθήματά τους και να αναπτύξουν την ικανότητά τους για μετατόπιση της προσοχής κατά τη διάρκεια ενός γνωστικού έργου. Μία ζεστή γονικότητα φαίνεται να προβλέπει θετικά όλες τις εκτελεστικές λειτουργίες κατά την παιδική ηλικία. Αντιθέτως, αρνητικές οικογενειακές εμπειρίες μπορεί να οδηγήσουν σε πιο άκαμπτη αυτοαντίληψη και λιγότερη γνωστική ευελιξία. Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε η γνωστική ευελιξία σε σχέση με την αντιληπτή γονική αποδοχή/απόρριψη και την αναπαράσταση του εαυτού-σε-δράση, σε δείγμα 76 προεφήβων (38 κοριτσιών) ηλικίας 9-11 ετών. Ως προς τη γνωστική ευελιξία αξιολογήθηκε η λειτουργία μετατόπισης της προσοχής μέσω της δοκιμασίας οπτικοκινητικής ιχνηλάτησης (Trail Making Test). Η αντιληπτή γονική αποδοχή/απόρριψη αξιολογήθηκε με το ερωτηματολόγιο *Parental Acceptance/Rejection Questionnaire* (PARQ-child version). Τέλος, η αναπαράσταση του εαυτού-σε-δράση αξιολογήθηκε μέσα από το ιχνογράφημα *Person Picking an Apple from a Tree* (PPAT). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αντιληπτή γονική απόρριψη σχετίζεται αρνητικά με την ικανότητα απεικόνισης του εαυτού-σε-δράση και με τη γνωστική ευελιξία. Η εγγύτητα του στόχου φαίνεται να ρυθμίζει τη σχέση μεταξύ μητρικής εχθρότητας/επιθετικότητας και αναπαράστασης του δρώντος εαυτού. Επιπλέον, τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι μόνο η εγγύτητα του στόχου συσχετίζεται θετικά με τη γνωστική ευελιξία των παιδιών.

Λέξεις-Κλειδιά: Αναπαράσταση του εαυτού-σε-δράση, Αντιληπτή γονική αποδοχή/απόρριψη, Γνωστική ευελιξία, Εκτελεστικές λειτουργίες

Summary. The way children perceive parental care, as well as their self-perception significantly affects their cognitive development and, more specifically, the development of executive functions. A supportive family environment helps children to regulate their feelings and develop their ability to shift their attention during a cognitive task. Warm parenting seems to be a positive predictor of all executive functions throughout childhood. On the contrary, negative familial experiences can lead to a more rigid self-perception and less cognitive flexibility. In the current study we examined cognitive flexibility in relation to perceived parental acceptance/rejection and representation of self-in-action in a sample of 76 pre-adolescents (38 females) aged 9-11 years old. In examining cognitive flexibility, the ability to shift attention was assessed using the Trail Making Test. Perceived parental acceptance/rejection was assessed using "Parental Acceptance/Rejection Questionnaire" (PARQ-child version). Finally, representation of self-in-action was assessed using the drawing "Person Picking an Apple from a Tree" (PPAT). Results showed that perceived parental rejection negatively correlates with the ability to depict self-in-action and with

cognitive flexibility. Goal proximity seems to moderate the relation between maternal hostility/aggression and representation of self-in-action. Moreover, according to findings, only goal proximity seems to positively correlate with children's cognitive flexibility.

Keywords: Cognitive flexibility; Executive functions; Perceived Parental Acceptance/Rejection; Representation of Self-in-Action

Εισαγωγή

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκε η πιθανή επίδραση της γονικότητας όπως την αντιλαμβάνονται παιδιά 9-11 ετών (α) στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά απεικονίζουν τον εαυτό τους-σε-δράση και (β) στη γνωστική ευελιξία τους. Αρχικά θα προσδιορίσουμε εννοιολογικά τις υπό μελέτη μεταβλητές και στη συνέχεια θα προβούμε στην επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας αναφορικά με μελέτες συσχέτισης των συγκεκριμένων μεταβλητών.

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί

Αντιληπτή γονικότητα

Στην παρούσα μελέτη η αντιληπτή γονικότητα, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται το στυλ γονικής ανατροφής, εξετάζεται υπό το πρίσμα της Διαπροσωπικής Θεωρίας Αποδοχής/Απόρριψης του Rohner. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η γονική αποδοχή είναι μία βιολογικά προκαθορισμένη ανάγκη, ανεξαρτήτως πολιτισμού, φύλου, ηλικίας ή εθνότητας (Rohner et al., 2008 · Rohner, 2016). Η αντίληψη της γονικότητας εκτείνεται από τον πόλο του αισθήματος αποδοχής ως τον πόλο του αισθήματος απόρριψης. Οι αντιλήψεις των παιδιών γύρω από τη γονική αποδοχή/απόρριψη ιεραρχούνται από τη ζεστασιά, την εχθρότητα/επιθετικότητα, την αδιαφορία/παραμέληση, ως την αδιαφοροποίητη απόρριψη. Η απόρριψη και η επιθετικότητα των γονέων γίνονται αντιληπτές ως απειλητικές συνθήκες και αποτελούν στρεσογόνους παράγοντες για το παιδί ενώ παράλληλα εγείρουν αισθήματα ανικανότητας και χαμηλής αυτεπάρκειας (Cook et al., 2017).

Αναπαράσταση του εαυτού

Τα παιδιά αναπτύσσουν σταδιακά την ικανότητα να απεικονίζουν νοερά τη δράση τους ανάλογα με τα κίνητρα και το πόσο προσίτο αντιλαμβάνονται τον στόχο (Guare, 2014). Η διαρκής ροή νοητικών αναπαραστάσεων αφορά την αντίληψη για την πραγματικότητα (Rohner, 2017) και συνθέτει την έννοια του εαυτού, δηλαδή την αυτοαντίληψη (Damasio, 2010). Η αυτοαντίληψη συνδέεται στενά με τις αναπαραστάσεις που έχουν τα παιδιά για τον εαυτό τους (Longo et al., 2008). Όταν διατηρούν μια θετική αυτοαντίληψη, αξιολογούν τους στόχους ως προκλήσεις, ενώ στην αντίθετη περίπτωση κρίνουν μια νέα εργασία ως απειλητική (Roebbers et al., 2012). Η ποιότητα της αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση αποτυπώνεται στα παιδικά ιχνογραφήματα όταν σε αυτά υπάρχουν δράση ή αλληλουχίες βημάτων (Goodnow, 1988).

Γνωστική ευελιξία

Η γνωστική ευελιξία είναι μία σημαντική εκτελεστική λειτουργία του ανθρώπινου νου, που αφορά στην εναλλαγή της προσοχής, στην κατηγοριοποίηση εννοιών και στη μετατόπιση της σκέψης από μία κατηγορία σε μία άλλη, βοηθώντας στην προσαρμογή σε απρόσμενες καταστάσεις και στην επίλυσή τους (Ionescu, 2017). Μαζί με τη μνήμη εργασίας και τον ανασταλτικό έλεγχο, η γνωστική ευελιξία θεωρείται ως μία από τις κύριες λειτουργίες εκτελεστικού ελέγχου και αφορά την ικανότητα μετατόπισης της προσοχής μεταξύ δύο συνθηκών, την ικανότητα δηλαδή των ανθρώπων να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους σε μεταβαλλόμενες συνθήκες (Diamond, 2013). Πρόκειται για την ικανότητα ευέλικτης

εναλλαγής μεταξύ διαφορετικών καθηκόντων (Deák & Wiseheart, 2015 · Fröber & Dreisbach, 2016) και την ικανότητα ταυτόχρονης αντίληψης διαφορετικών οπτικών, τόσο χωρικών (πώς θα έμοιαζε ένα αντικείμενο από άλλη οπτική γωνία) όσο και διαπροσωπικών (να σκεφτόμαστε από τη θέση κάποιου άλλου) (Diamond, 2013), αλλά και την ικανότητα διαδοχικής εναλλαγής μεταξύ αυτών. Η γνωστική ευελιξία είναι επίσης ο αριθμός των ιδεών που μπορεί κανείς να παραγάγει καθώς και η «ανοικτότητα στην εμπειρία» ενώ σχετίζεται με την ευελιξία στα συναισθήματα (Ionescu, 2017).

Αν και συχνά αναφέρεται ως «ψυχρή» εκτελεστική λειτουργία (Salehinejad et al., 2021), δεν μένει ανεπηρέαστη από το συναισθηματικό πλαίσιο (Blanke, 2012 · Ledoux, 2000). Η γνωστική ευελιξία ενεργοποιείται σε άγνωστα περιβάλλοντα, όπου δεν υπάρχουν καθιερωμένες ρουτίνες (Shallice, 1990). Η ικανότητα μετατόπισης της προσοχής αξιολογείται από τον χρόνο που χρειάζεται ένα παιδί να δράσει σε μια συνθήκη συγκριτικά με το χρόνο που χρειάζεται για να απεμπλακεί από μια κατηγορία και να εστιάσει την προσοχή και τη δράση του σε μια άλλη (Vandierendonck et al., 2010), με σκοπό την ευέλικτη επίλυση προβλημάτων (Star & Seifert, 2006). Από τη μέση παιδική ηλικία η ικανότητα της γνωστικής ευελιξίας αυξάνεται, καθώς μια πάγια και σχετικά άκαμπτη στρατηγική απόκρισης «ξεθωριάζει» σταδιακά και αντικαθίσταται από μια νεότερη, όταν γίνονται αντιληπτές οι ανταγωνιστικές εκδοχές για την επίλυση μιας κατάστασης (Kuhn & Phelps, 1982).

Σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών

Στη συνέχεια παρατίθενται τα ευρήματα σχετικών μελετών που έχουν αναδείξει συσχετίσεις μεταξύ της γονικότητας και της γνωστικής ευελιξίας:

- Η γονικότητα διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη των εκτελεστικών λειτουργιών (Bernier et al., 2012 · Blair et al., 2014).
- Η γονική απόρριψη επιδρά αρνητικά τόσο στην αυτοαντίληψη και την αυτεπάρκεια όσο και στη γνωστική ευελιξία των παιδιών (Roebbers et al., 2012).
- Ειδικότερα, η γονική απόρριψη σχετίζεται με μειωμένη αυτεπίγνωση, μειωμένη αίσθηση προσωπικού ελέγχου και μειωμένη αντίληψη μιας διακριτής ταυτότητας (Rohner & Lansford, 2017).
- Η αντιληπτή γονική απόρριψη συνοδεύεται από συναισθήματα ανικανότητας και χαμηλής αυτεπάρκειας, που αποπροσανατολίζουν τη δράση των παιδιών (Cook et al., 2017 · Stright et al., 2008).
- Το υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον βοηθάει στην ανάπτυξη της γνωστικής ευελιξίας ενισχύοντας την αυτορρύθμιση, την αυτεπάρκεια και τα κίνητρα των παιδιών (Masten & Reed, 2002) και αυξάνει την ικανότητα μετατόπισης της προσοχής (Tangney et al., 2004).
- Η αντιληπτή γονική ζεστασιά έχει φανεί πως είναι καθοριστικός δείκτης για τη γνωστική ανάπτυξη από τη βρεφική ηλικία (Strathearn, 2011) αλλά και ο κύριος προγνωστικός δείκτης όλων των εκτελεστικών λειτουργιών στην παιδική ηλικία (Blair et al., 2014 · Fatima et al., 2016).
- Αντίθετα, οι αρνητικές οικογενειακές εμπειρίες μπορούν να οδηγήσουν σε μια πιο άκαμπτη κατηγοριοποίηση των πεποιθήσεων που έχουν για τον εαυτό τους τα παιδιά (Isen & Daubman, 1984), μειώνοντας την ευελιξία τους. Η σκληρή γονική συμπεριφορά συχνά σχετίζεται με μειωμένη γνωστική ευελιξία (Andrews et al., 2021 · Briant et al., 2017 · Kavanaugh et al., 2017 · Op den Kelder et al., 2018).
- Επιπλέον, ο φόβος της απόρριψης έχει συνδεθεί με λιγότερη ευέλικτη συμπεριφορά (McLaughlin et al., 2015). Τα αυξημένα επίπεδα στρες, για τη ρύθμιση των οποίων η γονική αντιμετώπιση είναι συχνά καθοριστική (Siegel, 1999), καθώς και η συσσώρευση δυσμενών εμπειριών οδηγούν στην απώλεια γνωστικής ευελιξίας στα παιδιά (Blair & Raver, 2012 · Boulanger-Bertolus et al., 2017 · Logue & Gould, 2014).

- Η γνωστική ευελιξία επίσης έχει φανεί ότι μειώνεται όταν τα παιδιά έχουν αρνητική διάθεση ή όταν κατακλύζονται από αρνητικά συναισθήματα (Qu & Zelazo, 2007), ακόμα και όταν επιχειρούν “ψυχρότερα” έργα, φαινομενικά αποκομμένα από τον συναισθηματικό παράγοντα (Lapan & Boseovski, 2017).

Ωστόσο, κάποιες έρευνες εντοπίζουν είτε ασθενή είτε καμία συσχέτιση της γονικότητας με τη γνωστική ευελιξία (Patwardhan et al., 2021), ενώ άλλα ερευνητικά ευρήματα δείχνουν πως η γνωστική ευελιξία αυξάνεται κάτω από αντίξοες συνθήκες (Frankenhuis et al., 2020 · Mittal et al., 2015 · Park et al., 2022). Υπάρχουν επίσης ενδείξεις ότι τα παιδιά συχνά γίνονται ταχύτερα και χρησιμοποιούν μηχανισμούς υπερ-εγρήγορης για να αποφύγουν το επικείμενο στρες της γονικής εχθρότητας ή της απόρριψης (Medina et al., 2000). Ο Rohner (2016) αποδίδει αυτήν την υπερ-εγρήγορη σε έναν αμυντικό μηχανισμό (την αμυντική ανεξαρτησία) που διαχωρίζει τις συντελεστικές από τις συναισθηματικές επιδράσεις, επισημαίνοντας πως μετά την ενηλικίωση οι άνθρωποι είναι ικανοί όχι μόνο να διαχωρίζουν τον συναισθηματικό πόνο της απόρριψης από την αποτελεσματικότητά τους στην εργασία, αλλά και να επιδίδονται σε αυτήν συχνά με μεγαλύτερη επιτυχία. Στην προεφηβεία, όμως, τα παιδιά εξακολουθούν να είναι ευάλωτα στην απόρριψη από τους γονείς, καθώς οι γονείς εξακολουθούν να αποτελούν ένα ασφαλές καταφύγιο (Kerns et al., 2011).

Στη συνέχεια παρατίθενται ευρήματα σχετικών ερευνών αναφορικά με τη σχέση μεταξύ γνωστικής ευελιξίας και αναπαράστασης του δρώντος εαυτού:

- Η γνωστική ευελιξία ενισχύεται από την ικανότητα των παιδιών να απεικονίζουν νοερά τη δράση τους, ανάλογα με τα κίνητρα και το πόσο προσίτο αντιλαμβάνονται τον στόχο (Guare, 2014).
- Για να ανταποκριθούν με ευελιξία και ταχύτητα σε ένα έργο, χρειάζεται να δομήσουν μια αίσθηση ελέγχου του εαυτού και είναι απαραίτητο να ενημερώνουν την αυτοεικόνα τους και να εκτιμούν τη θέση τους μέσα στο πλαίσιο (Barkley, 2012).
- Η ταχύτητα και η προσοχή που απαιτούνται για τη γνωστική ευελιξία πλήττονται από τη συγκεχυμένη αυτοεικόνα και, συχνά, από τις ενδοοικογενειακές τραυματικές εμπειρίες (Malarbi et al., 2017).

Τέλος, παρατίθενται ευρήματα συναφών ερευνών αναφορικά με τη σχέση μεταξύ αντιληπτής γονικής αποδοχής/απόρριψης και αναπαράστασης του δρώντος εαυτού:

- Έχει φανεί ότι η αντιληπτή γονική αποδοχή ενισχύει την αυτοαντίληψη και την αυτεπάρκεια, ενώ η απόρριψη τις περιορίζει (Rohner & Khaleque, 2010 · Niditch & Varela, 2012 · Wu et al., 2022), καθιστώντας τα παιδιά ευάλωτα στην αποτυχία (Stright et al., 2008), και επιδρά αρνητικά στη γνωστική ευελιξία (Stoeber & Otto, 2006).
- Στην αντίληψη της γονικής απόρριψης, φαίνεται ότι τα παιδιά στρέφουν την προσοχή τους προς τη συναισθηματική τους κατάσταση και απομακρύνονται από την επίτευξη του στόχου (Friedrich & Herzog, 2010).

Στόχος και υποθέσεις της έρευνας

Η διερεύνηση της γνωστικής ευελιξίας σε σχέση με την αυτοαντίληψη και την αντιληπτή γονικότητα είναι μία πρόκληση, καθώς τα ευρήματα στη διεθνή βιβλιογραφία είναι αντιφατικά. Η παρούσα συγχρονική μελέτη φιλοδοξεί να ρίξει φως στις παραπάνω σχέσεις, όπως αυτές εκδηλώνονται στην προεφηβεία, δηλαδή σε μία αναπτυξιακή περίοδο όπου η ποιότητα του συναισθηματικού δεσμού και οι πεποιθήσεις των γονέων για τα παιδιά τους διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της αντίληψης των παιδιών για τον κόσμο και τον εαυτό τους (Kagan, 1977 · Rohner, 2007). Έχει φανεί ότι στην προεφηβεία, όπως άλλωστε και στην αρχή της εφηβείας, η συναισθηματική εγγύτητα στη σχέση του παιδιού με τους γονείς του συμβάλλει καθοριστικά στην αυτοεικόνα του αλλά και στην ευέλικτη συμπεριφορά του (Bernier et al., 2012 · Shaver & Mikulincer, 2010).

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των εξής υποθέσεων: (α) οι διαστάσεις της αντιληπτής γονικής απόρριψης θα σχετίζονται αρνητικά τόσο με την αναπαράσταση του δρώντος εαυτού όσο και με τη γνωστική ευελιξία των παιδιών και (β) η δυνατότητα αναπαράστασης του δρώντος εαυτού θα σχετίζεται θετικά με τη γνωστική ευελιξία των παιδιών.

Η πρωτοτυπία της παρούσας μελέτης έγκειται στο ότι (α) για πρώτη φορά στην Ελλάδα μελετώνται οι εκτελεστικές λειτουργίες σε σχέση με τη θεωρία Διαπροσωπικής Αποδοχής/ Απόρριψης του Rohner και σε συνδυασμό με την αναπαράσταση του εαυτού-σε-δράση, και (β) για πρώτη φορά στην Ελλάδα επιχειρείται η αξιολόγηση της απεικόνισης του δρώντος εαυτού σε ένα πραγματολογικό πλαίσιο, και συγκεκριμένα με τη χρήση του παιδικού ιχνογραφήματος "Person Picking an Apple from a Tree" των Bat Or et al. (2014), που αξιολογεί τη συμβολική απεικόνιση της ενσώματης εμπειρίας των παιδιών αναφορικά με τα κίνητρα δράσης τους και την εγγύτητα του στόχου.

Μέθοδος

Περιγραφή δείγματος

Στην έρευνα συμμετείχαν 76 παιδιά (38 κορίτσια) ηλικίας 9 ως 11 ετών (Μ.Ο. =10,16 ετών, Τ.Α. = 0,567), από δύο σχολεία της πόλης του Ρεθύμνου. Η δειγματοληψία ήταν βολική, με τη μέθοδο του διαθέσιμου δείγματος, καθώς έγινε με κριτήριο την προσβασιμότητα στην ομάδα-στόχο.

Ερευνητική διαδικασία

Η έρευνα έλαβε χώρα εντός του σχολικού πλαισίου. Οι γονείς ενημερώθηκαν τόσο για τον σκοπό και τη διαδικασία της έρευνας όσο και για τη διασφάλιση των κανόνων δεοντολογίας της έρευνας και υπέγραψαν ένα έντυπο συγκατάθεσης. Οι δοκιμασίες χορηγήθηκαν ατομικά στο σχολείο φοίτησης των παιδιών, κατά την τρίτη και τέταρτη διδακτική ώρα, μέσα σε άδειες σχολικές αίθουσες. Τα παιδιά προσέρχονταν στην αίθουσα, ενημερώνονταν για τη διαδικασία και για το δικαίωμά τους να αποσυρθούν οποιαδήποτε στιγμή το επιθυμούσαν. Κατόπιν, πρώτα συμπλήρωναν το Parental Acceptance/ Rejection Questionnaire και στη συνέχεια τους χορηγούνταν το Trail Making Test και το Person Picking An Apple From A Tree.

Ψυχομετρικά Εργαλεία

Δοκιμασία οπτικοκινητικής ιχνηλάτησης (Trail Making Test)

Για την αξιολόγηση της γνωστικής ευελιξίας χορηγήθηκε το Trail Making Test (TMT) των Partington and Leiter (1949). Το TMT έχει σταθμιστεί στα ελληνικά από τους Zalonis et al. (2008). Η επιλογή του στηρίχθηκε στο γεγονός ότι είναι μη λεκτικό και απομακρύνονται οι πιθανότητες στρεβλών αποτελεσμάτων σε παιδιά άλλης εθνότητας. Το TMT αξιολογεί τη γνωστική ευελιξία, την ικανότητα μετατόπισης της προσοχής και την ικανότητα συνειδητού ελέγχου της συμπεριφοράς. Στη συνθήκη Α, ο/η συμμετέχων/ουσα συνδέει με γραμμές έλξης τους κυκλικούς αριθμούς σε μια αριθμητική ακολουθία (δηλ. 1-2-3 κ.λπ.) όσο πιο γρήγορα γίνεται. Στη συνθήκη Β, ο/η συμμετέχων/ουσα πρέπει να σχεδιάσει γραμμές για να συνδέσει τους κυκλικούς αριθμούς και τα γράμματα σε εναλλασσόμενη αριθμητική και αλφαβητική αλληλουχία (δηλ. 1-Α-2-Β κ.λπ.) όσο ταχύτερα μπορεί. Πριν την έναρξη της δοκιμασίας, ζητήθηκε από κάθε παιδί να μετρήσει από το 1 ως το 25 (για τη συνθήκη Α) και να πει την αλφαβητία από το Α ως το Μ (για τη συνθήκη Β). Σε περιπτώσεις δίγλωσσων παιδιών δεν παρατηρήθηκαν ελλείμματα ως προς το γλωσσικό κομμάτι της συνθήκης Β, άλλωστε ήταν

μαθητές 9-11 ετών και η αλφαβήτα φάνηκε να ανακαλείται και από αυτούς το ίδιο εύκολα. Ο μέσος χρόνος αντίδρασης για το Α μέρος είναι 29 δευτερόλεπτα και για το Β μέρος 75 δευτερόλεπτα, ενώ διαπιστώνονται ελλείμματα, αν στο Α μέρος ο χρόνος ξεπεράσει τα 78 δευτερόλεπτα και αν στο Β μέρος ο χρόνος ξεπεράσει τα 273 δευτερόλεπτα (Corrigan & Hinkeldey, 1987). Η βαθμολογία προκύπτει από τη διαφορά του Α μέρους από το Β (B-A). Όσο μικρότερη είναι η διαφορά χρόνου (σε δευτερόλεπτα), τόσο πιο ευέλικτα θεωρείται ότι οι εξεταζόμενοι χειρίζονται τις εναλλαγές γράμματος - αριθμού. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά χρόνου, τόσο μικρότερη είναι η γνωστική ευελιξία των εξεταζόμενων.

Perceived Parental Acceptance/Rejection Questionnaire (PARQ-child version)

Για την αξιολόγηση της αντιληπτής γονικής αποδοχή/απόρριψης επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς Parental Acceptance/ Rejection Questionnaire (PARQ) child sort version, που έχει σταθμιστεί στον ελληνικό πληθυσμό από τους Tsaousis et al. (2012). Η αξιοπιστία του εργαλείου μετρήθηκε με το δείκτη Cronbach's alpha και ήταν αρκετά υψηλή ($\alpha=0,91$ για τις 4 διαστάσεις της αντιληπτής μητρικής γονικότητας και $\alpha=0,92$ για τις 4 διαστάσεις της αντιληπτής πατρικής γονικότητας). Το ερωτηματολόγιο εξετάζει τέσσερις παράγοντες/διαστάσεις της γονικότητας. Συγκεκριμένα, περιέχει 8 προτάσεις - δηλώσεις για τη *ζεστασιά και τη στοργή* που τα παιδιά νιώθουν να παίρνουν από τους γονείς τους, 6 προτάσεις - δηλώσεις για την *εχθρική ή επιθετική συμπεριφορά* των γονιών τους προς το πρόσωπό τους, 6 προτάσεις - δηλώσεις για την *αδιαφορία ή παραμέληση* και 4 προτάσεις - δηλώσεις για την *απόρριψη* που βιώνουν από αυτούς. Τα 24 αυτά στοιχεία αξιολογούνται σε μια 4βάθμια κλίμακα από το Ποτέ ως το Πάντα (1 =Ποτέ, 2 =Σπάνια, 3= Μερικές φορές, 4= Πάντα) και επαναλαμβάνονται δύο φορές, μία για τον πατέρα και μία για τη μητέρα. Για παράδειγμα, «Με κάνει να νιώθω ότι με θέλει και με χρειάζεται» εκφράζει στοργή ή ψυχρότητα, «Με φοβερίζει ή με απειλεί όταν κάνω κάποιο λάθος» εκφράζει εχθρότητα / επιθετικότητα, «Με αγνοεί όταν του/της ζητώ βοήθεια» εκφράζει αδιαφορία / παραμέληση, «Μου δείχνει ότι δεν είμαι επιθυμητός/-ή» εκφράζει την αδιαφοροποίητη απόρριψη.

Παιδικό ιχνογράφημα «Σχεδίασε έναν Άνθρωπο που μαζεύει ένα Μήλο από το Δέντρο» – Draw a Person Picking an Apple from a Tree (PPAT)

Για την ανάγκη διερεύνησης της αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση, που εκπροσωπεί τις μη γλωσσικές, κυρίως συμβολικές αναπαραστάσεις του εαυτού σε σκόπιμη δράση, επιλέχθηκε το ιχνογράφημα Person Picking an Apple from a Tree (PPAT). Η αξιοπιστία του (Cronbach's alpha) κυμαίνεται από 0,90 ως 0,98 (Blau et al., 2018). Από το ιχνογράφημα αυτό αναδεικνύονται οι συμβολικές ικανότητες των παιδιών σε στοχοκατευθυνόμενες συμπεριφορές και ο βαθμός προσδοκίας και βεβαιότητας για την εγγύτητα και την επιτυχία των στόχων. Η αξιολόγηση των ιχνογραφημάτων έγινε από δύο αξιολογητές (τις ερευνήτριες που επινόησαν το ιχνογράφημα, Or Shalev και Michal Bat Or) σύμφωνα με το Συμβολικό Περιεχόμενο του σχεδίου PPAT των Bat Or et al. (2017), στη βάση μιας 9βάθμιας κλίμακας αξιολόγησης. Από το ιχνογράφημα αξιολογήθηκαν η ποσότητα των μήλων στο δέντρο, η αντοχή/αδυναμία του δέντρου, ο βαθμός δράσης του ατόμου, η επαφή του ατόμου με το δέντρο, η επιτυχία συλλογής μήλου ή μήλων, η αναλογία ύψους μεταξύ ατόμου και δέντρου, η θέση κορμού σε σχέση με το άτομο, η θέση των κλαδιών σε σχέση με το άτομο και ο βαθμός διασποράς των μήλων στο δέντρο. Οι εννιά αυτές υποκλίμακες εκπροσωπούν τους τρεις κεντρικούς θεματικούς άξονες της αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση, δηλαδή τον βαθμό αυτοδιαχείρισης των παιδιών, την εγγύτητα προς τον στόχο (βαθμό ευκολίας ή δυσκολίας του στόχου) και τα κίνητρα επίτευξης του στόχου (Bat Or et al., 2017). Επίσης, το ιχνογράφημα αξιολογεί την αφηγηματικότητα της ζωγραφιάς τους. Η αφηγηματικότητα αποτυπώνει το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπαριστούν τα παιδιά τον εαυτό τους, δηλαδή πώς ρυθμίζουν τα συναισθήματα αναφορικά με την επίτευξη ή όχι του στόχου τους και πώς συνδέουν τις σκέψεις με τα συναισθήματα που διαμορφώνουν την

ατομική ταυτότητα και τις διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις (Wigren, 1994). Στην Εικόνα 1 παρατίθενται τρία παραδείγματα ιχνογραφημάτων.

Εικόνα 1 Παραδείγματα ζωγραφιών με (α) εγγύ στόχο και λιγότερα εμπόδια, (β) με λιγότερα μήλα-στόχους και περισσότερα εμπόδια, και (γ) υπερφυσικό μέγεθος χεριών

Αποτελέσματα

Για τις στατιστικές αναλύσεις χρησιμοποιήθηκε το SPSS 17.0. Έγινε έλεγχος συσχέτισης μεταξύ των κατηγοριών της γονικής αποδοχής/απόρριψης, της αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση και της γνωστικής ευελιξίας. Επίσης, έγινε ανάλυση παλινδρόμησης για να φανεί ποιες διαστάσεις της αντιληπτής γονικής αποδοχής/απόρριψης προβλέπουν τη γνωστική ευελιξία και την αναπαράσταση της δράσης.

Περιγραφικά αποτελέσματα

Η αντιληπτή μητρική απόρριψη έχει μέση τιμή 41,80 (Τ.Α.=9,4), με ακραίες τιμές από 55 ως 96, και η αντιληπτή πατρική απόρριψη έχει μέση τιμή 43,10 (Τ.Α.= 10,1), με ακραίες τιμές από 39 ως 96, σύμφωνα με το εύρος πιθανών τιμών όπως το ορίζει ο Rohner (από 24 ως 96 για κάθε γονέα). Μεταξύ των επιμέρους διαστάσεων της αντιληπτής γονικής αποδοχής/απόρριψης, οι συμμετέχοντες ανέφεραν εντονότερη εμπειρία πατρικής (Μ.Ο.=12,95, Τ.Α.=3,36) και μητρικής ψυχρότητας (Μ.Ο.=11,70, Τ.Α.=4,30), όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 1. Οι τιμές στη δοκιμασία οπτικοκινητικής ιχνηλάτησης (Trail Making test) ήταν όλες εντός των φυσιολογικών τιμών, όπως τις ορίζουν οι Corrigan και Hinkeldey (1987) (Μ.Ο.=47,04 και Τ.Α.=26,04).

Στο ιχνογράφημα PPAT (Person Picking an Apple from a Tree), οι μέσες τιμές στην αυτοδιαχείριση (Μ.Ο.=5,36, Τ.Α.=1,42), στην εγγύτητα του στόχου (Μ.Ο.=5,53, Τ.Α.=0,68), στα κίνητρα επίτευξης του στόχου (Μ.Ο.=1,98, Τ.Α.=0,38) και στην αφηγηματικότητα του ιχνογραφήματος (Μ.Ο.=2,52, Τ.Α.=1,23) φαίνονται συγκεντρωτικά στον Πίνακα 1.

Ανάλυση συσχέτισης

Για την ανίχνευση πιθανών σχέσεων μεταξύ της αντιληπτής γονικής απόρριψης, της γνωστικής ευελιξίας και της αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση, διεξήχθη ανάλυση συσχέτισης Pearson's *r*.

Ως προς τη συνάφεια μεταξύ γνωστικής ευελιξίας και μοντέλου γονικότητας, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, η γνωστική ευελιξία συσχετίζεται αρνητικά με τη μητρική εχθρότητα/ επιθετικότητα, και με όλες τις διαστάσεις της πατρικής γονικότητας, δηλαδή με την πατρική ψυχρότητα, την πατρική εχθρότητα/επιθετικότητα, την πατρική αδιαφορία/παραμέληση και την αδιαφοροποίητη πατρική απόρριψη. Αντίθετα, η γνωστική ευελιξία συσχετίζεται θετικά με την εγγύτητα του στόχου στο ιχνογράφημα αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση.

Πίνακας 1 Περιγραφικά στοιχεία των μεταβλητών της έρευνας

	Μεταβλητές	Ελάχιστη Τιμή	Μέγιστη τιμή	Μ.Ο.	Τ.Α.
<i>Γνωστική Ευελιξία</i>	Μετατόπιση προσοχής	5	64	47,04	26,04
<i>Μητρική αποδοχή/απόρριψη</i>	Μητρική ζεστασιά / Ψυχρότητα	12,00	32,00	13,69	4,31
	Μητρική Εχθρότητα / Επιθετικότητα	10,00	24,00	12,59	2,87
	Μητρική Αδιαφορία / Παραμέληση	10,00	24,00	9,54	3,31
	Αδιαφοροποίητη Μητρική Απόρριψη	4,00	16,00	6,97	2,11
<i>Πατρική αποδοχή/απόρριψη</i>	Πατρική ζεστασιά / Ψυχρότητα	17,00	32,00	12,94	3,37
	Πατρική Εχθρότητα / Επιθετικότητα	9,00	36,00	11,77	3,54
	Πατρική Αδιαφορία / Παραμέληση	9,00	26,00	10,38	3,29
	Αδιαφοροποίητη Πατρική Απόρριψη	4,00	16,00	7,98	2,41
<i>Αναπαράσταση του εαυτού-σε-δράση</i>	Αυτοδιαχείριση	3,00	9,00	5,37	1,42
	Εγγύτητα στόχου	4,00	7,00	5,54	0,68
	Κίνητρα Επίτευξης Στόχου	4,00	8,00	7,66	0,70
	Αφηγηματικότητα ζωγραφιάς	1,00	5,00	2,52	1,24

Ως προς τη συνάφεια μεταξύ μητρικής γονικότητας και αναπαράστασης του δρώντος εαυτού, διαπιστώνονται οι εξής αρνητικές συσχετίσεις:

- Η μητρική ψυχρότητα συσχετίζεται αρνητικά με τα κίνητρα επίτευξης στόχου και την αυτοδιαχείριση (δηλαδή την αναπαράσταση της δράσης στο ιχνογράφημα).
- Η μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα συσχετίζεται αρνητικά με την αυτοδιαχείριση (απεικόνισης της δράσης), την εγγύτητα στόχου και τα κίνητρα επίτευξης στόχου.

- Η μητρική αδιαφορία/παραμέληση συσχετίζεται αρνητικά με όλες τις διαστάσεις της απεικόνισης του δρώντος εαυτού στο ιχνογράφημα (αυτοδιαχείριση, εγγύτητα στόχου και κίνητρα επίτευξης στόχου).
- Η μητρική αδιαφοροποίητη απόρριψη συσχετίζεται επίσης αρνητικά με όλες τις διαστάσεις της απεικόνισης του εαυτού-σε-δράση.

Πίνακας 2 Ανάλυση συσχέτισης (N=76)

Μεταβλητές	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.Γνωστική ευελιξία	1												
2.Μητρική Ψυχρότητα	0,05	1											
3.Μητρική Εχθρότητα / Επιθετικότητα	-0,29*	0,54**	1										
4.Μητρική Αδιαφορία / Παραμέληση	-0,02	0,51**	0,54**	1									
5.Αδιαφοροποίητη Μητρική Απόρριψη	-0,01	0,45**	0,58**	0,45**	1								
6.Πατρική Ψυχρότητα	-0,24*	0,32**	0,45**	0,12	0,13	1							
7.Πατρική Εχθρότητα / Επιθετικότητα	-0,26*	0,32**	0,52**	0,25*	0,13	0,41**	1						
8.Πατρική Αδιαφορία / Παραμέληση	-0,28*	0,14	0,37**	0,28*	0,06	0,57**	0,61**	1					
9.Αδιαφοροποίητη Πατρική Απόρριψη	-0,30**	0,34**	0,56**	0,33**	0,52**	0,55**	0,48**	0,52**	1				
10.Αυτοδιαχείριση	0,13	-0,31**	-0,55**	-0,31**	-0,25*	-0,17	-0,42**	-0,19	-0,19	1			
11.Εγγύτητα στόχου	0,39**	-0,19	-0,57**	-0,27*	-0,37**	-0,10	-0,40**	-0,08	-0,37**	0,72**	1		
12.Κίνητρα Επίτευξης Στόχου	0,22	-0,25*	-0,57**	-0,27*	-0,45	-0,13	-0,21	-0,17	-0,07	0,63**	0,62**	1	
13.Αφηγηματικότητα ζωγραφιάς	0,04	-0,22	-0,20	-0,08	-0,18	-0,21	-0,30*	-0,24*	-0,23*	0,16	0,06	0,05	1

Σημείωση: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Ως προς την πατρική γονικότητα, διαπιστώνονται οι εξής αρνητικές συνάψεις:

- Η πατρική εχθρότητα/επιθετικότητα συσχετίζεται αρνητικά με την αυτοδιαχείριση, την εγγύτητα στόχου, τα κίνητρα επίτευξης και την αφηγηματικότητα του ιχνογραφήματος
- Η πατρική αδιαφορία/παραμέληση συσχετίζεται αρνητικά μόνο με την αφηγηματικότητα του ιχνογραφήματος.
- Η πατρική αδιαφοροποίητη απόρριψη συσχετίζεται αρνητικά με την εγγύτητα του στόχου, τα κίνητρα επίτευξης στόχου και την αφηγηματικότητα του ιχνογραφήματος.

Από τα παραπάνω, αναδεικνύεται η ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση του ρόλου της πατρικής απόρριψης σε σχέση με την αναπαράσταση του δρώντος εαυτού, καθώς φαίνεται ότι όσο περισσότερο το παιδί αισθάνεται τον πατέρα ως απορριπτικό, τόσο μειώνεται η αίσθηση επάρκειας του εαυτού για ανάληψη δράσης.

Ανάλυση παλινδρόμησης

Για να διερευνηθεί αν οι διαστάσεις της αντιληπτής γονικής αποδοχής/απόρριψης προβλέπουν τον τρόπο που τα παιδιά αναπαριστούν τον εαυτό τους-σε-δράση, πραγματοποιήθηκε παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την Αναπαράσταση της Δράσης (το άθροισμα όλων των διαστάσεών της).

Βρέθηκε ότι η αντιληπτή μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα προβλέπει την αναπαράσταση του δρώντος εαυτού κατά 16% (Adjusted R Square= 0,16, F=2,76, df=8, p=0,01). Η αντιληπτή μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα αποτελεί, στο μοντέλο, τον μοναδικό προβλεπτικό παράγοντα της αναπαράστασης του δρώντος εαυτού ($\beta=-0,36$, $p= 0,02$) (βλ. Πίνακα 3).

Πίνακας 3 Ανάλυση παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή την Αναπαράσταση του δρώντος εαυτού

Μεταβλητές	B	t	Sig	Tolerance	VIF
(Constant)		8,16	0,00		
Μητρική Αδιαφοροποίηση Απόρριψη	0,01	0,03	0,98	0,44	2,25
Μητρική Ψυχρότητα	0,00	0,01	0,99	0,55	1,83
Μητρική Εχθρότητα Επιθετικότητα	-0,36	-2,00	0,05	0,36	2,81
Μητρική Αδιαφορία Παραμέληση	-0,06	-0,40	0,69	0,54	1,85
Πατρική Αδιαφορία Παραμέληση	0,18	1,06	0,29	0,41	2,46
Πατρική Ψυχρότητα	-0,05	-0,31	0,76	0,46	2,17
Πατρική Εχθρότητα Επιθετικότητα	-0,28	-1,81	0,07	0,47	2,14
Πατρική Αδιαφοροποίηση Απόρριψη	0,06	0,34	0,73	0,41	2,43

Προκειμένου να διαπιστωθεί αν κάποιες διαστάσεις της αντιληπτής γονικής απόρριψης και της αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση προβλέπουν τη γνωστική ευελιξία των παιδιών, πραγματοποιήθηκε ιεραρχική παλινδρόμηση. Η ιεράρχηση έχει σκοπό τη σύγκριση μεταξύ των προβλεπτικών μεταβλητών που προκύπτουν.

Πίνακας 4 Ανάλυση ιεραρχικής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή τη γνωστική ευελιξία.

	Μεταβλητές	B	t	Sig	Tolerance	VIF
1 ^ο μοντέλο	(Constant)		2,54	0,01		
	Μητρική Ψυχρότητα	0,21	1,47	0,15	0,55	1,83
	Μητρική Εχθρότητα /Επιθετικότητα	-0,44	-2,41	0,02	0,56	2,81
	Μητρική Αδιαφορία /Παραμέληση	0,11	0,73	0,47	0,54	1,85
	Μητρική Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	0,24	1,48	0,14	0,44	2,25
	Πατρική Ψυχρότητα	0,03	0,20	0,84	0,46	2,17
	Πατρική Εχθρότητα /Επιθετικότητα	-0,02	-0,10	0,92	0,47	2,14
	Πατρική Αδιαφορία /Παραμέληση	-0,06	-0,34	0,74	0,41	2,46
	Πατρική Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	-0,27	-1,61	0,11	0,41	2,43
2 ^ο μοντέλο	(Constant)		0,31	0,76		
	Μητρική Ψυχρότητα	0,18	1,30	0,20	0,54	1,84
	Μητρική Εχθρότητα /Επιθετικότητα	-0,25	-1,33	0,19	0,30	3,30
	Μητρική Αδιαφορία /Παραμέληση	0,09	0,63	0,53	0,54	1,86
	Μητρική Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	0,26	1,66	0,10	0,44	2,26
	Πατρική Ψυχρότητα	-0,03	-0,22	0,83	0,45	2,23
	Πατρική Εχθρότητα /Επιθετικότητα	0,07	0,439	0,662	0,447	2,24
	Πατρική Αδιαφορία /Παραμέληση	-0,10	-0,601	0,550	0,402	2,49
	Πατρική Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	-0,23	-1,385	0,171	0,407	2,46
Εγγύτητα του στόχου	-0,34	-2,557	0,013	0,605	1,65	

Στο 1ο μοντέλο η αντιληπτή μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα προβλέπει την αύξηση της γνωστικής ευελιξίας στο 22,4% του δείγματος ($R^2=0,22$, $F=2,42$, $df=8$ και $p=0,02$). Η μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα ($\beta=-0,44$, $p=0,02$) είναι προβλεπτικός παράγοντας της γνωστικής ευελιξίας. Στο 2ο μοντέλο, όμως, με την είσοδο των διαστάσεων της αναπαράστασης της δράσης, η μοναδική μεταβλητή που προβλέπει την αύξηση της γνωστικής ευελιξίας των παιδιών σε ποσοστό 29% του δείγματος ($R^2=0,29$, $F=63,06$, $df=9$, $p=0,004$) είναι η εγγύτητα του στόχου ($\beta=0,34$, $p=0,013$). Η μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα στο 2ο μοντέλο παύει να αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα (βλ. Πίνακα 4).

Από τα παραπάνω αναδεικνύεται η ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση του πιθανού ρυθμιστικού ρόλου της εγγύτητας του στόχου στη σχέση μεταξύ αντιληπτής μητρικής εχθρότητας/επιθετικότητας και γνωστικής ευελιξίας των παιδιών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην ανάλυση ισχύος G Power 3.1.9.7 (Faul et al., 2007), που πραγματοποιήθηκε για την εκτίμηση του μεγέθους του δείγματος, διαπιστώθηκε μεγάλο μέγεθος επίδρασης (με βάση τα κριτήρια του Cohen (1988)). Με κριτήριο σημαντικότητας $\alpha=0,05$ και ισχύος 0,80, το ελάχιστο μέγεθος δείγματος που απαιτείται είναι $N=74$ για την πρώτη ανάλυση παλινδρόμησης και $N=48$ για την ιεραρχική παλινδρόμηση. Επομένως, το μέγεθος του δείγματος ($N=76$) είναι επαρκές για τις υποθέσεις της παρούσας μελέτης.

Συζήτηση

Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκαν οι σχέσεις μεταξύ της αντιληπτής γονικής αποδοχής/απόρριψης, της αναπαράστασης του δρώντος εαυτού και της γνωστικής ευελιξίας παιδιών 9 έως 11 ετών.

Σε γενικές γραμμές, επιβεβαιώθηκε η πρώτη υπόθεση, ότι δηλαδή οι διαστάσεις της αντιληπτής γονικής απόρριψης θα σχετίζονται αρνητικά τόσο με την αναπαράσταση του δρώντος εαυτού όσο και με τη γνωστική ευελιξία των παιδιών. Συγκεκριμένα, η εγγύτητα του στόχου σχετίζεται αρνητικά με την αδιαφοροποίητη μητρική απόρριψη και με την αντιληπτή εχθρότητα/επιθετικότητα και των δύο γονέων. Αρνητική συσχέτιση παρατηρείται επίσης μεταξύ της αυτοδιαχείρισης και της αντιληπτής πατρικής εχθρότητας/επιθετικότητας αλλά και όλων των διαστάσεων της αντιληπτής μητρικής απόρριψης. Τα κίνητρα επίτευξης του στόχου επίσης σχετίζονται αρνητικά με όλες τις διαστάσεις της αντιληπτής μητρικής απόρριψης, με την αντιληπτή πατρική εχθρότητα και την αδιαφοροποίητη πατρική απόρριψη. Η γνωστική ευελιξία βρέθηκε να σχετίζεται αρνητικά με την αντιληπτική μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα και με όλες τις διαστάσεις αντιληπτής πατρικής απόρριψης.

Η δεύτερη υπόθεση, ότι δηλαδή η αναπαράσταση του δρώντος εαυτού θα σχετίζεται θετικά με τη γνωστική ευελιξία των παιδιών, επιβεβαιώθηκε εν μέρει. Συγκεκριμένα, στην αναπαράσταση του δρώντος εαυτού στο ιχνογράφημα, βρέθηκε ότι μόνο η εγγύτητα του στόχου σχετίζεται θετικά με τη γνωστική ευελιξία των παιδιών.

Η ανάλυση παλινδρόμησης έδειξε ότι μόνο η μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα είναι αρνητικός προβλεπτικός παράγοντας τόσο της αναπαράστασης της δράσης όσο και της γνωστικής ευελιξίας. Ωστόσο, φαίνεται ότι πιθανός ρυθμιστικός παράγοντας στη σχέση μεταξύ μητρικής εχθρότητας/επιθετικότητας και γνωστικής ευελιξίας είναι η εγγύτητα του στόχου.

Τα παιδιά που βιώνουν γονική απόρριψη παρουσιάζουν αναβλητικότητα, αποσύρονται συχνότερα από τον στόχο και αναζητούν τρόπους να μειώσουν το κόστος της αρνητικής αυτοαξιολόγησης (Wolf et al., 2018). Η παρούσα μελέτη προτείνει ότι τα παιδιά που αντιλαμβάνονται τη μητρική γονικότητα ως απορριπτική τείνουν να κινητοποιούνται προς τον στόχο όταν τον αντιλαμβάνονται πιο προσιτό και προσανατολίζονται προς την ολοκλήρωσή του.

Η προσλαμβανόμενη συμπεριφορά της μητέρας ως εχθρική ή επιθετική και η αντιληψη του πατέρα ως γενικευμένα απορριπτικού, φάνηκε πως επηρεάζουν τις επιδόσεις των παιδιών στη δοκιμασία οπτικοκινητικής ιχνηλάτησης. Όσο πιο εχθρική/επιθετική γίνεται αντιληπτή η μητέρα και όσο πιο απορριπτικός γίνεται αντιληπτός ο πατέρας από τα παιδιά, τόσο μειώνεται η γνωστική τους ευελιξία. Αυτό το εύρημα συγκλίνει με τα ευρήματα των Fatima et al. (2016), Bernier et al. (2012) και Blair et al. (2014), που δείχνουν αρνητική συσχέτιση μεταξύ της γνωστικής ευελιξίας και της γονικής απόρριψης.

Αλλά πώς εξηγείται ότι η εγγύτητα του στόχου ρυθμίζει την αρνητική συνάφεια μεταξύ μητρικής εχθρότητας/επιθετικότητας και γνωστικής ευελιξίας; Το συγκεκριμένο εύρημα ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι τα παιδιά στο δείγμα της παρούσας μελέτης σημείωσαν μέτριες τιμές στην αντιληπτή απόρριψη. Η απουσία ακραία απορριπτικών τιμών μας αποτρέπει από την ξεκάθαρη ερμηνεία του φαινομένου, όμως δίνει μια αισιόδοξη εικόνα για τον τρόπο που τα

παιδιά αντιλαμβάνονται τη γονική συμπεριφορά. Ίσως τα παιδιά, στην παρούσα μελέτη, παρά την αντιλαμβανόμενη απόρριψη, αναπαριστούν τον στόχο ως πιο προσιτό, σαν μια προσπάθεια να αντλήσουν από την ενεργητική τους δράση την ικανοποίηση που χάνουν από τον γονικό δεσμό. Ο βαθμός κατά τον οποίο αξιολογούν ως προσιτό τον στόχο τους πιθανόν να είναι ένας δείκτης για την αποτελεσματική εναλλαγή της προσοχής στο Trail Making test. Έχει διαπιστωθεί ότι, όταν ο στόχος θεωρείται προσιτός, ενισχύει τον προσανατολισμό για δράση και ρυθμίζει την τάση τους για απόσυρση (Leach & Cidam, 2015). Ο στόχος γίνεται ελέγξιμος και ελκυστικός και τα παιδιά κινητοποιούνται από μια αισιόδοξη προοπτική όταν διατηρούν μια θετική αυτοαντίληψη και νιώθουν επάρκεια. Αντιθέτως όταν ανακαλείται μια αρνητική αυτοεικόνα, είναι πιο πιθανό τα παιδιά να αποφύγουν τη δράση (Street, 2001). Τα παιδιά που αναπαριστούν τον στόχο ως πιο προσιτό, φαίνεται να είναι ταχύτερα και πιο ευέλικτα στη δοκιμασία γνωστικής ευελιξίας.

Η υπόθεση ότι η αντιληπτή γονική απόρριψη θα προβλέπει την αναπαράσταση του δρώντος εαυτού επαληθεύτηκε μόνο στη διάσταση της αντιληπτής μητρικής εχθρότητας/επιθετικότητας. Φάνηκε πως η επιθετικότητα/ εχθρότητα της μητέρας είναι ικανή να επηρεάσει τα κίνητρα των παιδιών, την εγγύτητα του στόχου, τον τρόπο που αποτυπώνουν τη δράση τους στο ιχνογράφημα και τον τρόπο που την αφηγούνται μέσα από το σχέδιό τους. Το εύρημα αυτό έρχεται σε συμφωνία με τους Rohner et al. (2019), που βρήκαν ότι το αίσθημα απόρριψης επηρεάζει αρνητικά την αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η αντιληπτή μητρική εχθρότητα/επιθετικότητα, επομένως, διαμορφώνει τη δράση των παιδιών, πιθανότατα μέσα από τις συναισθηματικές διαθέσεις που προκαλεί στα παιδιά. Έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά που έχουν υποστεί σωματική ή ψυχολογική βία, έχουν μειωμένη προσοχή (De Prince et al., 2009) και εστιάζουν την προσοχή τους στην εσωτερική τους κατάσταση, σε βάρος της αξιολόγησης των συνθηκών (Dunval & Wicklund, 1972). Αντιλαμβάνονται τον στόχο ως περισσότερο απειλητικό και λιγότερο προκλητικό, ανάλογα με το βαθμό στον οποίο έχει πληγεί η αυτεπάρκεια και η αυτοαντίληψή τους.

Η αφηγηματικότητα του ιχνογραφήματος «Σχεδίασε έναν άνθρωπο που παίρνει ένα μήλο από ένα δέντρο» αποτυπώνει την πολυπλοκότητα του απεικονιζόμενου σεναρίου. Όσο περισσότερες πληροφορίες σχεδιάζονται στο σενάριο, τόσο αυξάνεται η πολυπλοκότητα, καθώς σε αυτή την περίπτωση τα παιδιά τείνουν να οργανώνουν τη δράση τους δίνοντας έμφαση στη συλλογή μήλων (υπερφυσικό μέγεθος χεριών ή βοηθήματα ανέλιξης, όπως η σκάλα), στην ποσότητα και την εγγύτητα των μήλων (περισσότερα μήλα στα χαμηλά κλαδιά εκπροσωπούν περισσότερους πιθανούς στόχους), ενώ εστιάζουν λιγότερο στα πιθανά εμπόδια (π.χ. ύψος δέντρου, απόμακρα κλαδιά, αντίστροφη κλίση κορμού του δέντρου). Η απουσία μητρικής στοργής, η πατρική αδιαφορία/ παραμέληση και η πατρική απόρριψη σχετίζονται με μειωμένη αφηγηματικότητα των παιδιών στο ιχνογράφημα. Ο τρόπος που οργανώνουν και νοσηματοδοτούν τις εμπειρίες τους και τα εκλούμενα συναισθήματα (Wigren, 1994) φαίνεται πως επηρεάζεται αρνητικά κυρίως από την πατρική απόρριψη και από τη μητρική ψυχρότητα. Ωστόσο η μητρική εχθρότητα/ επιθετικότητα, που προβλέπει τον τρόπο αναπαράστασης της δράσης, δεν φάνηκε να σχετίζεται με την αφηγηματικότητα του ιχνογραφήματος. Αντιθέτως, η αφηγηματικότητα συσχετίστηκε με την αντιληπτή πατρική απόρριψη στις περισσότερες διαστάσεις της. Αυτό υποδεικνύει ότι η πατρική φιγούρα διαδραματίζει έναν εξίσου σημαντικό ρόλο στη μέση παιδική και προεφηβική ηλικία, όπως έχει φανεί και από άλλες μελέτες στον ελληνικό πληθυσμό (Giotsa & Touloumakos, 2014 · Lianos, 2015).

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η παρούσα μελέτη επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η γονικότητα είναι σημαντική για την στοχο-κατευθυνόμενη συμπεριφορά των παιδιών τόσο σε συναισθηματικό όσο και σε γνωστικό επίπεδο. Ειδικότερα, φάνηκε ότι η αντιληπτή γονική αποδοχή/ απόρριψη, η αναπαράσταση του εαυτού-σε-δράση και η γνωστική ευελιξία σχετίζονται μεταξύ τους. Η αντιληπτή εχθρική / επιθετική συμπεριφορά της μητέρας αλληλεπιδρά με τον

βαθμό στον οποίο τα παιδιά κρίνουν προσιτό ή απρόσιτο έναν στόχο και ο βαθμός εγγύτητας του στόχου προβλέπει τη γνωστική τους ευελιξία. Διαπιστώνουμε πως τα παιδιά διαμορφώνουν γνωστικά σχήματα για τη δράση τους ανάλογα με τον τρόπο που νοσηματοδοτούν τη γονική συμπεριφορά και οι νοερές εικόνες που δομούν μεταφράζονται σε ταχύτερη εκτέλεση ενός έργου. Η αντίληψη ενός στόχου ως προσιτού και επιτεύξιμου προβλέπει πιο ευέλικτη συμπεριφορά.

Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα του αναπτυσσόμενου νου και συμπληρώνουν ένα κενό στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά με τη σχέση μεταξύ της αναπαράστασης της δράσης και του αισθήματος γονικής απόρριψης στην ανάπτυξη της γνωστικής ευελιξίας των παιδιών στην προεφηβεία. Η αντίληπτη εχθρότητα/επιθετικότητα της μητέρας ίσως λειτουργεί ως μεταβαλλόμενη συνθήκη στην οποία τα παιδιά μπορούν να ανταποκριθούν με ταχύτητα και ευελιξία, όμως παραμένουν ανεξερεύνητες οι συνθήκες που συμβάλλουν στην προσαρμοστική αυτή τάση τους. Επιπλέον, υποστηρίζεται η χρησιμότητα του ιχνογραφήματος *Person Picking an Apple from a Tree* στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα παιδιά αναπαριστούν συμβολικά νοητικές ή/και ψυχικές καταστάσεις στην προσπάθειά τους να αλληλεπιδράσουν με το περιβάλλον. Υποστηρίζεται ότι το PPAT ως μη λεκτικό εργαλείο μετριάξει τις άμυνες των παιδιών, που πιθανώς συνδέονται με μη ρυθμισμένα αρνητικά συναισθήματα, και αποκωδικοποιεί πολύπλοκες παραμέτρους του εαυτού-σε-δράση, οι οποίες σχετίζονται τόσο με την αντίληψη των παιδιών για την αποδοχή ή απόρριψη από τους γονείς τους όσο και με τις επιδόσεις τους σε ένα έργο μετατόπισης της προσοχής που αξιολογεί τη γνωστική ευελιξία.

Πρακτικές εφαρμογές

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν στον χώρο της εκπαίδευσης σε στοχευμένες παρεμβάσεις για την εκμάθηση αφενός στρατηγικών διαχείρισης και μείωσης του στρες και αφετέρου επίλυσης προβλημάτων. Η προεφηβεία είναι μία κρίσιμη αναπτυξιακή περίοδος, που χαρακτηρίζεται από ευαλωτότητα στην απόρριψη και άγχος για τις σχολικές επιδόσεις. Επομένως είναι εξαιρετικά σημαντική η εκπόνηση παρεμβάσεων στο σχολείο, με στόχο την ενδυνάμωση των παιδιών/προεφήβων που ζουν σε ένα εχθρικό ή απορριπτικό γονικό περιβάλλον, μέσω της εκμάθησης δεξιοτήτων για ρύθμιση συναισθημάτων απογοήτευσης, άγχους και θυμού (Geurts et al., 2009), που σχετίζονται αρνητικά με τις ακαδημαϊκές επιδόσεις (Diamond, 2013). Στον χώρο της εκπαίδευσης προκύπτει η ανάγκη εφαρμογής προγραμμάτων που αφενός να ενισχύουν την ψυχική ανθεκτικότητα των παιδιών και αφετέρου να αξιοποιούν όλο το δυναμικό των εκτελεστικών λειτουργιών τους.

Περιορισμοί

Στην παρούσα μελέτη το δείγμα ήταν σχετικά μικρό (<100) για να υποστηρίξει με ασφάλεια την ανάλυση του μεσολαβητικού ή ρυθμιστικού ρόλου της αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση, και ειδικότερα της εγγύτητας του στόχου. Επιπλέον, λόγω της βολικής δειγματοληψίας, στην έρευνα συμμετείχαν αποκλειστικά παιδιά αστικής περιοχής. Είναι πιθανό τα αποτελέσματα της μελέτης να διέφεραν, αν στο δείγμα συμπεριλαμβάνονταν παιδιά που κατοικούν σε χωριά και κινούνται ελεύθερα στη φύση. Οι Westendorp et al. (2014) βρήκαν ότι η γνωστική ευελιξία των παιδιών 7-12 ετών με υψηλές δεξιότητες στη μπάλα εμφάνισαν λιγότερες μαθησιακές δυσκολίες, κάτι που σημαίνει πως η προώθηση σωματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων αυξάνει τη γνωστική ευελιξία.

Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Όπως καταδεικνύεται από ευρήματα αναπτυξιακών μελετών, η έλλειψη γονικής φροντίδας μπορεί να επιβραδύνει την γνωστική ανάπτυξη των νηπίων ενώ στην προεφηβεία

η κοινωνική ταυτότητα και η αλληλεπίδραση με τους ομηλικούς ίσως λειτουργούν υποστηρικτικά και αντισταθμιστικά, παρέχοντας στα παιδιά κάποιες στρατηγικές ευελιξίας και προσαρμογής (Calkins, 2004). Εξάλλου, είναι γενικά παραδεκτό ότι η μέση παιδική ηλικία και η προεφηβεία είναι περίοδοι κατά τις οποίες η ανάπτυξη των εκτελεστικών λειτουργιών επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες, αισθησιοκινητικούς, γνωστικούς, συναισθηματικούς, πολιτισμικούς και κοινωνικούς. Θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον η διερεύνηση του ρόλου της πατρικής φιγούρας σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια καθώς και η συσχέτιση της γονικής απόρριψης με την ποιότητα του συναισθηματικού δεσμού ή/και με θεωρίες γονικών μοντέλων που εστιάζουν στο δίπολο στοργής-ελέγχου. Για να αποσαφηνιστεί η αναπτυξιακή πλαισίωση του υπό μελέτη φαινομένου, προτείνεται διαχρονική μελέτη που θα συνδυάζει ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους έρευνας. Επίσης, προτείνεται η διερεύνηση του πιθανού ρυθμιστικού ή μεσολαβητικού ρόλου της αναπαράστασης του εαυτού-σε-δράση στη σχέση μεταξύ της αντιληπτής γονικής αποδοχής/απόρριψης και των εκτελεστικών λειτουργιών σε εφήβους και νεαρούς ενήλικες. Κλείνοντας, προτείνεται η διερεύνηση του πιθανού ρόλου του ανασταλτικού ελέγχου, που θεωρείται αναγκαίος για την ευελιξία στη σκέψη και τη συμπεριφορά των παιδιών.

Αναφορές

- Andrews, K., Dunn, J. R., Prime, H., Duku, E., Atkinson, L., Tiwari, A., & Gonzalez, A. (2021). Effects of household chaos and parental responsiveness on child executive functions: a novel, multi-method approach. *BMC Psychology*, 9(1), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s40359-021-00651-1>
- Barkley, R. A. (2012). *Executive functions: What they are, how they work, and why they evolved*. Guilford Press.
- Bat Or, M., Ishai, R., and Levi, N. (2014). Validating PPAT's symbolic meanings of emotional and cognitive functioning among children. *Arts Psychotherapy*, 41, 309-319. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2014.05.001>
- Bat-Or, M., Ishai, R., & Levi, N. (2016). *Symbolic content and narrative aspects in PPAT (Person Picking an Apple from a Tree) drawings rating systems : SC-PPAT & NA-PPAT*.
- Bat Or, M., Papadaki, A., Shalev, O., & Kourkoutas, E. (2018). Associations between perception of parental behavior and "Person Picking an Apple from a Tree" drawings among children with and without Special Educational Needs (SEN). *Frontiers in Psychology*, 9, 1613, 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01613>
- Bernier, A., Carlson, S. M., Deschênes, M., & Matte-Gagné, C. (2012). Social factors in the development of early executive functioning: A closer look at the caregiving environment. *Developmental Science*, 15(1), 12-24. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2011.01093.x>
- Blair, C., & Raver, C. C. (2012). Child development in the context of adversity: experiential canalization of brain and behavior. *The American Psychologist*, 67(4), 309-318. <https://doi.org/10.1037/a0027493>
- Blair, C., Raver, C. C., & Berry, D. J. (2014). Two approaches to estimating the effect of parenting on the development of executive function in early childhood. *Developmental Psychology*, 50(2), 554-565
- Blanke, O. (2012). Multisensory brain mechanisms of bodily self-consciousness. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(8), 556-571. <https://doi.org/10.1038/nrn3292>
- Boulanger-Bertolus, J., White, A. M., & Debiec, J. (2017). Enduring Neural and Behavioral Effects of Early Life Adversity in Infancy: Consequences of Maternal Abuse and Neglect, Trauma and Fear. *Current Behavioral Neuroscience Reports*, 4(2), 107-116. <https://doi.org/10.1007/s40473-017-0112-y>

- Brieant, A., Holmes, C. J., Deater-Deckard, K., King-Casas, B., & Kim-Spoon, J. (2017). Household chaos as a context for intergenerational transmission of executive functioning. *Journal of adolescence*, 58, 40-48. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.05.001>
- Calkins, S. D. (2004). Early attachment processes and the development of emotional self-regulation. In R. F. Baumeister & K. D. Vohs (Eds.), *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications* (pp. 324-339). The Guilford Press.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*, 2nd Edition. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M., ... & Mallah, K. (2017). Complex trauma in children and adolescents. *Psychiatric Annals*, 35(5), 390-398. <https://doi.org/10.3928/00485713-20050501-05>
- Corrigan, J. D. & Hinkeldey, N. S. (1987). Relationships between parts A and B of the Trail Making Test. *Journal of Clinical Psychology*, 43(4), 402-409. [https://doi.org/10.1002/1097-4679\(198707\)43:4<402::AID-JCLP2270430411>3.0.CO;2-E](https://doi.org/10.1002/1097-4679(198707)43:4<402::AID-JCLP2270430411>3.0.CO;2-E)
- Damasio, A. (2010). *Self comes to mind: Constructing the conscious brain*. New York: Random House.
- Deák, G. O., & Wiseheart, M. (2015). Cognitive flexibility in young children: General or task-specific capacity? *Journal of Experimental Child Psychology*, 138, 31-53. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2015.04.003>
- DePrince, A. P., Weinzierl, K. M., & Combs, M. D. (2009). Executive function performance and trauma exposure in a community sample of children. *Child abuse & neglect*, 33(6), 353-361. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.08.002>
- Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135-168. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750>
- Duval, S., & Wicklund, R. A. (1972). *A theory of objective self awareness*. Academic Press.
- Fatima, S., Sheikh, H., & Ardila, A. (2016). Association of parent-child relationships and executive functioning in South Asian adolescents. *Neuropsychology*, 30(1), 65-74. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/neu0000216>
- Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A.-G., & Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39, 175-191. <https://doi.org/10.3758/BF03193146>
- Frankenhuis, W. E., Young, E. S., & Ellis, B. J. (2020). The hidden talents approach: Theoretical and methodological challenges. *Trends in Cognitive Sciences*, 24(7), 569-581. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2020.03.007>
- Friedrich, H. C., & Herzog, W. (2010). Cognitive-behavioral flexibility in anorexia nervosa. *Behavioral Neurobiology of Eating Disorders*, 111-123. https://doi.org/10.1007/7854_2010_83
- Fröber, K., & Dreisbach, G. (2016). How sequential changes in reward magnitude modulate cognitive flexibility: Evidence from voluntary task switching. *Journal of Experimental Psychology. Learning, Memory, and Cognition*, 42(2), 285-295. <https://doi.org/10.1037/xlm0000166>
- Geurts, H. M., Corbett, B., & Solomon, M. (2009). The paradox of cognitive flexibility in autism. *Trends in Cognitive Sciences*, 13(2), 74-82. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2008.11.006>
- Giotsa, A., & Touloumakos, A. K. (2014). Perceived parental acceptance and psychological adjustment: The moderating role of parental power and prestige among Greek pre-adolescents. *Cross-Cultural Research*, 48(3), 250-258. <https://doi.org/10.1177/1069397114528300>
- Goodnow, J. (1988). *Τα παιδιά σχεδιάζουν. Εικόνα του χαρακτήρα τους και της πνευματικής τους ανάπτυξης*. Αθήνα: Π. Κουτσομπός Α.Ε.

- Guare, R. (2014). Context in the development of executive functions in children. *Applied Neuropsychology: child*, 3(3), 226-232. <https://doi.org/10.1080/21622965.2013.870015>
- Ionescu, T. (2017). When Is a Cognitive System Flexible? The Variability-Stability-Flexibility Pattern on the Way to Novel Solutions. *Avant*, 8 (Special issue), 255-264.
- Isen, A. M., & Daubman, K. A. (1984). The influence of affect on categorization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47(6), 255-264. <https://doi.org/10.26913/80s02017.0111.0023>
- Kagan, J. (1977). The child in the family. *Daedalus*, 33-56.
- Kavanaugh, B. C., Dupont-Frechette, J. A., Jerskey, B. A., & Holler, K. A. (2017). Neurocognitive deficits in children and adolescents following maltreatment: Neurodevelopmental consequences and neuropsychological implications of traumatic stress. *Applied Neuropsychology: Child*, 6(1), 64-78. <https://doi.org/10.1080/21622965.2015.1079712>
- Kerns, K. A., Brumariu, L. E., & Seibert, A. (2011). Multi-method assessment of mother-child attachment: Links to parenting and child depressive symptoms in middle childhood. *Attachment & Human Development*, 13(4), 315-333. <https://doi.org/10.1080/14616734.2011.584398>
- Kuhn, D., & Phelps, E. (1982). The development of problem-solving strategies. *Advances in child development and behavior*, 17, 1-44. [https://doi.org/10.1016/S0065-2407\(08\)60356-0](https://doi.org/10.1016/S0065-2407(08)60356-0)
- Lapan, C., & Boseovski, J. J. (2017). When peer performance matters: Effects of expertise and traits on children's self-evaluations after social comparison. *Child Development*, 88(6), 1860. <https://doi.org/10.1111/cdev.12941>
- Leach, C. W., & Cidam, A. (2015). When is shame linked to constructive approach orientation? A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(6), 983-1002. <https://doi.org/10.1037/pspa0000037>
- LeDoux, J. E. (2000). Emotion circuits in the brain. *Annual review of neuroscience*, 23(1), 155-184.
- Lianos, P. G. (2015). Parenting and social competence in school: The role of preadolescents' personality traits. *Journal of Adolescence*, 41, 109-120. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.03.006>
- Logue, S. F., & Gould, T. J. (2014). The neural and genetic basis of executive function: attention, cognitive flexibility, and response inhibition. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 123, 45-54. <https://doi.org/10.1016/j.pbb.2013.08.007>
- Longo, M. R., Schüür, F., Kammers, M. P., Tsakiris, M., & Haggard, P. (2008). What is embodiment? A psychometric approach. *Cognition*, 107(3), 978-998. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2007.12.004>
- Malarbi, S., Abu-Rayya, H. M., Muscara, F., & Stargatt, R. (2017). Neuropsychological functioning of childhood trauma and post-traumatic stress disorder: A meta-analysis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 72, 68-86. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2016.11.004>
- Masten, A. S., & Reed, M. G. J. (2002). Resilience in development. *Handbook of positive psychology*, 74 - 88. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195135336.003.0006>
- McLaughlin, K. A., Sheridan, M. A., Tibu, F., Fox, N. A., Zeanah, C. H., & Nelson III, C. A. (2015). Causal effects of the early caregiving environment on development of stress response systems in children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(18), 5637. <https://doi.org/10.1073/pnas.1423363112>
- Medina, A. M., Margolin, G., & Wilcox, R. R. (2000). Family hostility and children's cognitive processes. *Behavior Therapy*, 31(4), 667-684. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(00\)80037-4](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(00)80037-4)
- Mittal, C., Griskevicius, V., Simpson, J., Sung, S., & Young, E. S. (2015). Cognitive adaptations to stressful environments: When childhood adversity enhances adult executive

- function. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(4), 604-621. <https://doi.org/10.1037/pspi0000028>
- Niditch, L. A., & Varela, R. E. (2012). Perceptions of parenting, emotional self-efficacy, and anxiety in youth: Test of a mediational model. In *Child & Youth Care Forum* 41 (1), 21-35. Springer US. <https://doi.org/10.1007/s10566-011-9150-x>
- Op den Kelder, R., Van den Akker, A. L., Geurts, H. M., Lindauer, R. J., & Overbeek, G. (2018). Executive functions in trauma-exposed youth: A meta-analysis. *European Journal of Psychotraumatology*, 9(1), 1-25 <https://doi.org/10.1080/20008198.2018.1450595>
- Park, J. S., Damme, K. S., Kuhney, F. S., & Mittal, V. A. (2022). Anxiety symptoms, rule learning, and cognitive flexibility in non-clinical psychosis. *Scientific reports*, 12(1), 5649. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-09620-z>
- Partington, J. E., & Leiter, R. G. (1949). *Partington's Pathways Test* [Database record]. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t66320-000>
- Patwardhan, I., Nelson, T. D., McClelland, M. M., & Mason, W. A. (2021). Childhood cognitive flexibility and externalizing and internalizing behavior problems: Examination of prospective bidirectional associations. *Research on child and adolescent psychopathology*, 49, 413-427. <https://doi.org/10.1007/s10802-020-00757-x>
- Qu, L., & Zelazo, P. D. (2007). The facilitative effect of positive stimuli on 3-year-olds' flexible rule use. *Cognitive Development*, 22(4), 456-473. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2007.08.010>
- Rohner, R. P. (2016). Introduction to interpersonal acceptance-rejection theory (IPARTheory) and evidence. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1), 1-40. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1055>
- Rohner, R.P. (2017). *Η συναισθηματική ζεστασιά. Τα θεμέλια της θεωρίας της γονεϊκής αποδοχής - απόρριψης*. (Α. Γρίβα, μετάφρ.). Αθήνα: Gutenberg
- Rohner, R. P., Filus, A., Melendez-Rhodes, T., Kuyumcu, B., Machado, F., Roszak, J., ... & Ashdown, B. K. (2019). Psychological Maladjustment Mediates the Relation Between Remembrances of Parental Rejection in Childhood and Adults' Fear of Intimacy: A Multicultural Study. *Cross-Cultural Research*, 53 (5), 508-542. <https://doi.org/10.1177/1069397118822992>
- Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2010). Testing central postulates of parental acceptance-rejection theory (PARTheory): A meta-analysis of cross-cultural studies. *Journal of Family Theory & Review*, 2(1), 73-87. <https://doi.org/10.1111/j.1756-2589.2010.00040.x>
- Rohner, R. P., Khaleqye, A., Cournoyer, D. E., (2008). Parental Acceptance-Rejection: Theory, Methods, Cross-Cultural Evidence, and Implications. *Journal of the Society for the Psychological Anthropology*, 33(3), 299-334. <https://doi.org/10.1525/eth.2005.33.3.299>
- Rohner, R. P., & Lansford, J. E. (2017). Deep Structure of the Human Affectional System: Introduction to Interpersonal Acceptance-Rejection Theory. *Journal of Family Theory & Review*, 9(4), 426-440. <https://doi.org/10.1111/jftr.12219>
- Roebers, C. M., Cimeli, P., Röthlisberger, M., & Neuenschwander, R. (2012). Executive functioning, metacognition, and self-perceived competence in elementary school children: An explorative study on their interrelations and their role for school achievement. *Metacognition and Learning*, 7(3), 151-173. <https://doi.org/10.1007/s11409-012-9089-9>
- Salehinejad, M. A., Ghanavati, E., Rashid, M. H. A., & Nitsche, M. (2021). Hot and Cold Executive Functions in the Brain: A Prefrontal-cingular Network. *Brain and Neuroscience Advances*, 5, 1-19. <https://doi.org/10.1177/23982128211007769>
- Shallice, T. (1990). *From neuropsychology to mental structure*. New York: Cambridge University Press.
- Siegel, D. J. (1999). *The developing mind: Toward a neurobiology of interpersonal experience*. Guilford Press.

- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2010). New directions in attachment theory and research. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27(2), 163-172. <https://doi.org/10.1177/0265407509360899>
- Star, J. R., & Seifert, C. (2006). The development of flexibility in equation solving. *Contemporary Educational Psychology*, 31(3), 280-300. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2005.08.001>
- Stoeber, J., & Otto, K. (2006). Positive conceptions of perfectionism: Approaches, evidence, challenges. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 295-319. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1004_2
- Strathearn, L. (2011). Maternal neglect: oxytocin, dopamine and the neurobiology of attachment. *Journal of Neuroendocrinology*, 23(11), 1054-1065. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2826.2011.02228.x>
- Street, B. V. (Ed.). (2001). *Literacy and Development: Ethnographic Perspectives*. Psychology Press.
- Stright, A. D., Gallagher, K. C., & Kelley, K. (2008). Infant temperament moderates relations between maternal parenting in early childhood and children's adjustment in first grade. *Child development*, 79(1), 186-200. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01119.x>
- Tangney, J. P., Baumeister, R. F., & Boone, A. L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of Personality*, 72(2), 271-324. <https://doi.org/10.1111/j.0022-3506.2004.00263.x>
- Tsaousis, I., Mascha, K., & Giovazolias, T. (2012). Can parental bonding be assessed in children? Factor structure and factorial invariance of the Parental Bonding Instrument (PBI) between adults and children. *Child Psychiatry & Human Development*, 43(2), 238-253. <https://doi.org/10.1007/s10578-011-0260-3>
- Vandierendonck, A., Liefoghe, B., & Verbruggen, F. (2010). Task switching: interplay of reconfiguration and interference control. *Psychological Bulletin*, 136(4), 601. <https://doi.org/10.1037/a0019791>
- Westendorp, M., Hartman, E., Houwen, S., Huijgen, B. C., Smith, J., & Visscher, C. (2014). A longitudinal study on gross motor development in children with learning disorders. *Research in developmental disabilities*, 35(2), 357-363. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.11.018>
- Wigren, J. (1994). Narrative Completion in the treatment of trauma. *Psychotherapy: Theory Research/Practice/Training*, 31(3), 415-423. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.31.3.415>
- Wolf, B.M., Herrmann, M., & Brandstätter, V. (2018). Self-efficacy vs. action orientation: Comparing and contrasting two determinants of goal setting and goal striving. *Journal of Research in Personality*, 73, 35-45. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2017.11.001>
- Wu, X., Zhang, L., Yang, R., Zhu, T., Xiang, M., & Wu, G. (2022). Parents can't see me, can peers see me? Parental phubbing and adolescents' peer alienation via the mediating role of parental rejection. *Child Abuse & Neglect*, 132, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105806>
- Zalonis, E., Kararizou, N. I., Triantafyllou, E., Kapaki, S., Papageorgiou, P., Sgouropoulos & D. Vassilopoulos (2008). A Normative Study of the Trail Making Test A and B in Greek Adults, *The Clinical Neuropsychologist*, 22(5), 842-850. DOI: [10.1080/13854040701629301](https://doi.org/10.1080/13854040701629301)